

Маліновська Т. В. Виразне читання у підготовці студентів-філологів // Взаємозв'язки української і зарубіжної літератури в шкільному курсі: Метод. посібник для студ. вищих навч. закл. філолог. спец. / Упорядник А. Лісовський. – Житомир: ЖДПУ, 2002. – С. 108–111.

ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Відомо, що перше знайомство з художнім твором для учнів, як правило, виступає у формі слухання виразного читання і розповіді вчителя. Це стосується не тільки молодших школярів, але й учнів старших класів, бо воно, як зазначала відомий методист М.О. Рибникова: "Це перша й основна форма наочного вивчення літератури, яка для нас важливіша за будь-яку наочність зорового ладу. Ми не заперечуємо наочності зорової, але самою природою слова визначається основний метод його проникнення у свідомість – метод його виразної вимови"⁷.

Виразне читання — це засіб втілення в усному мовленні ідей і почуттів, виражених автором твору. А тому воно передбачає знаходження таких особливостей в самому звучанні тексту, які правдиво і переконливо передають задум письменника і відкривають його слухачам.

Читання тексту вчителем доносить до учнів його розуміння і його інтерпретацію твору. Вчитель не байдуже вимовляє слова, а виражає в читанні своє розуміння задуму автора, веде учнів у художній світ твору, викликаючи у них щирі і глибокі почуття, прагнення перемоги добра і правди, покарання зла і жорстокості.

Мабуть, ніщо так сильно не впливає на формування уяви учнів, як художнє слово, що виразно звучить у класі, об'єднуючи волю учнів, формуючи їх почуття і думки, створюючи атмосферу духовного збагачення і прозріння.

Виразне читання вчителя на уроках літератури доповнюється його розповіддю і виступає як один з найважливіших елементів в арсеналі його засобів навчально-виховної роботи.

У вчителя, що вміє виразно читати і розповідати, як показує практика, гарно читають і вміють розповідати й учні. Вони глибоко сприймають і розуміють художній твір, а отже, успішно вирішуються завдання літературної освіти: учні виходять із стін школи, маючи не тільки знання певних літературних фактів, але й збагачені досвідом переживань, пошуків, болей і радощів, відображених у роздумах видатних митців слова.

Ось чому таке важливе значення для підготовки майбутнього вчителя літератури мають заняття з виразного читання для студентів філологічного факультету.

Ми коротко зупинимось на окремих питаннях роботи з виразного читання, яку проводимо в університеті, і покажемо її роль у діяльності вчителя літератури на прикладі окремих класів.

Організуючи заняття з виразного читання, ми виробляємо у студентів розуміння теоретичних його закономірностей і відповідних практичних навичок, які закріплюються і вдосконалюються на різних за своїм характером текстах, в тому числі на текстах, що будуть вивчатися на уроках української та зарубіжної літератури. І це, на нашу думку, закономірно, бо саме з такими текстами студенти зустрінуться в школі після закінчення університету. Приклад таких занять подається в наступній статті нашого колеги. Тут ми скажемо лише про найголовніше.

Роботу над оповіданням або віршем, який ми готуємо для виразного читання, починаємо, як правило, з його аналізу. При цьому прагнемо виявити головну думку твору, яку виражає ряд зображених подій, той смисл, що впливає із взаємозв'язку образів, ситуацій твору і т.д.

Іншими словами, перш ніж приступати до виконавського аналізу – робиться аналіз літературознавчий, змістовий.

Враховуючи те, що головна виконавська мета читця – донести до слухачів думки і почуття автора, робимо з студентами логічний розбір тексту, аналіз його емоційної наповнюваності.

Для цього вивчається смисл кожної фрази, значення особливостей її побудови. Відомо, що Артоболевський виділяв у тексті зміст, який виражається буквальним значенням слів речення. Наприклад: *Зійшло сонце*.

Це просте повідомлення про явище природи.

Але коли, наприклад, розвідники мали в темноті зайняти певну позицію в полі, але, втомлені, вирішили на хвилину заснути – і проспали, то вираз *”Зійшло сонце”*, маючи той самий зміст, може нести смисл: яка біда! А ми й не встигли! А, отже, і читати його треба так, щоб цей смисл передати інтонаційно. З'ясовуючи зміст і смисл кожної фрази, визначаємо логічні наголоси, які зумовлені смислом тексту, виділяємо логічні паузи. Останні (тобто паузи) теж дуже важливі, оскільки від них залежить, чи правильно донесена до слухачів та чи інша думка тексту. Щоб читання твору було емоційно виразним, мало знати, яким почуттям пронизаний текст. Він може бути зігрітий м'яким докором комусь, гіркими роздумами над подіями чи долею людини, болем змученого серця.

А щоб донести до слухачів втілені в тексті почуття, потрібно побачити те, про що читає студент, виразити власне ставлення до подій або героїв твору. Отже, від уявлень, що приходять до читця, до – почуттів пролягає шлях емоційно-образної виразності читання, без чого сама лише логіко-смислова правильність не може зворушити слухачів, донести думки і почуття автора у їх єдності.

Мабуть, немає потреби зупинятися на тому, як студенти засвоюють теоретичні основи виразного читання його принципи, вчать вживатися в текст, передавати підтекст і т.д. – про це написано в ряді посібників, які ми перелічуємо в кінці статті.

Наш задум в іншому – показати взаємозв'язок роботи з виразного читання, що проводиться у вузі та в школі на уроках з рідної та зарубіжної літератур і є реалізацією тих положень і практичних навичок, які студенти одержали в університеті.

Так, крім виразного читання, ми приділяємо увагу розвитку у студентів навичок виразної розповіді, і коли вони йдуть на педагогічну практику в школу, сформовані в університеті уміння та навички стають важливим чинником їх професійних знань та умінь.

Вивчаючи, наприклад, на уроці української літератури казку "Названий батько", студент-практикант спрямовує увагу п'ятикласників на те, якими хотів бачити братів дід, що згодився їм бути за батька.

Запитання спонукає уважно вчитуватись у текст, розуміти, що саме означають слова "жити, з правдою не розминаючись".

Подібним шляхом розглядаються слова, які були сказані кожному з братів на прощання, з'ясовується, для чого вони були сказані, якими хотів бачити братів дід-батько, як брати виконали батьківський заповіт...

Таким чином, учні усвідомлюють зміст кожної частини казки, її підтекст, внутрішній смисл, а це стає тією основою, на якій будується здатність виразно прочитати твір, щоб донести своє розуміння до слухачів.

У процесі такої роботи ряд словесних зворотів, характерних для казки, переходить у мовлення учнів, поповнює їх активний словник.

Це стає однією з умов, що забезпечує здатність не тільки виразно читати, а й розповідати казку, що відповідає самій її жанровій суті – казку, як правило, не читають, а розповідають⁵.

Подібним шляхом п'ятикласники опрацьовують німецьку казку "Пані Метелиця" на уроці зарубіжної літератури:

"Була на світі одна вдова, і мала вона дві доньки"⁶.

Відповідаючи на запитання, вдумуючись у текст, учні проникають у смисл протиставлення двох дочок – і тим самим у моральні цінності, які народ втілює у казці.

Єдність методики, єдність підходів та вимог до учнів на уроках рідної і зарубіжної літератури, на яку ми спрямовуємо студентів, служить не тільки засобом уваги до слова, до тексту і т.д., – яку вони потім прищеплюють

учням, – в самому характері роботи, про яку йде мова, ми вбачаємо один з найважливіших шляхів формування глибокого розуміння літератури учнями.

Дві літератури, що вивчаються в школі, стають засобом збагачення літературних уявлень, розвитку умінь і навичок учнів. Вони вчаться виразно читати і розповідати в V–VI класах українські перекази та легенди, байки Л. Глібова і Крилова, вірші П.Тичини і В.Сосюри, казки Шарля Перро і Андерсена, вірші Беранже, Генріха Гейне, Джорджа Байрона і т.д.

Аналіз уроків студентів-практикантів показує, що заняття з виразного читання дають належну віддачу, і їх методична підготовленість проявляє себе як при вивченні рідної, так і зарубіжної літератури.

А взаємозв'язок двох літератур, – іще раз підкреслимо, – і єдність методики при їх викладанні – стають важливим засобом духовного збагачення учнів. До цієї думки ми прийшли, аналізуючи не тільки уроки студентів-практикантів, але й учителів, які у свій час були нашими студентами.

Література

1. Артоболевский Г. В. Художественное чтение. – М.: Просвещение, 1978.
2. Буяльський Б. А. Поезія усного слова. – К.: Радянська школа, 1990.
3. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття. – К.: Вища школа, 1990.
4. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Тернопіль. Навчальна книга. – Тернопіль, 2001.
5. Лісовський А. М Деякі проблеми шкільної літературної освіти. –К.: ІСДО, 1995. – С.41
6. Лісовський А. М., Пультер С. О., Сафарян С. І. Вивчення зарубіжної літератури у V–VI класах. – К.: Вежа, 1997. – С. 42.
7. М.А. Рыбникова Очерки по методике литературного чтения. – М.: Просвещенис, 1963. – С.165.